

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

*Релігія є не що інше, як відповідь
на питання про сенс життя*
Л. Толстой

Сьогодні, коли дефіцит духовної культури усвідомлюється як одна з головних перешкод на шляху оновлення суспільства, духовний розвиток особистості виступає одним із найактуальніших завдань сучасної школи.

Ключові слова: *духовність, виховання, суспільство, духовні цінності життя, духовна деградація.*

У сучасних умовах історичного розвитку українського народу із найважливіших завдань суспільства є виховання молодого громадянина, патріота незалежної України, здатного змолоду брати творчу участь у розбудові суверенної України, її захисті та піднесенні міжнародного авторитету.

Національно-патріотичне виховання лише тоді дає позитивний ефект, коли має комплексний характер. Наше суспільство переживає період стрімких, далекосяжних змін: технологічний прогрес, міжнародну торгівлю, розвиток комунікацій, світову конкуренцію. Усе це вимагає дотримання високих моральних чеснот. Тому духовний розвиток молоді дуже важливий у наш час. Адже ми спостерігаємо, що світ став бездуховним. Як показали дослідження, 65% сучасних батьків не мають найменшого уявлення про педагогіку. Вся їх турбота про дітей зводиться лише до матеріальних здобутків, а звідси духовна деградація молоді. У неї зовсім немає поваги до минулого та надбань наших предків, зараз для учня вчитель не авторитет. Головне для молоді – розваги, а не прочитання книги, перегляд вистави у театрі. Сучасні учні зовсім не живуть за моральними законами, не прагнуть досягти високих цілей. І тому виховання людини, яка б протистояла економічним труднощам, духовній деградації, моральному та фізичному виснаженню має на себе взяти школа. Авжеж школа – це той єдиний осередок, який зможе вплинути на учня духовно.

Сьогодні, коли дефіцит духовної культури усвідомлюється як одна з головних перешкод на шляху оновлення суспільства, духовний розвиток особистості виступає одним із найактуальніших завдань сучасної школи. Вже не викликає сумніву необхідність гуманітаризації, гуманізації освіти в цілому. Школа має зробити рішучий поворот до формування високоморальної особистості, індивідуальності учня. Необхідно оновлювати зміст освіти шляхом перенесення основного акценту на конкретну людину, використовуючи духовні цінності.

В цьому контексті розв'язання проблеми виховання духовних цінностей особистості школяра неможливе без глибокого дослідження і впровадження в життя педагогічних надбань минулого. Вивчення історії виникнення педагогічних ідей визначних діячів дає можливість усвідомити, якими шляхами і через які труднощі пройшла передова педагогічна думка, перш ніж людство змогло виробити цілісну педагогічну теорію і відповідно до неї побудувати систему навчання і виховання.

В історії вітчизняної педагогічної думки чимало праць присвячено цьому питанню (М. Драгоманов, М. Грушевський, І. Франко, С. Русова, І. Огієнко, П. Чубинський, Д. Антонович, Н. Пирогов, К. Ушинський, О. Потебня, Д. Багалій, М. Сумцов, В. Винниченко, О. Борковський, В. Вернадський, Г. Ващенко та інші).

Мусимо прийняти визначення, що духовність — це певний стан людини і суспільства, який формується, виробляється важкою працею душі самої людини і самого суспільства, за участю їхньої власної волі і власних зусиль. Визнаємо також, що людська істота має схильність і потенції до нарощування власного духовного поля. І то незалежно від того, якими очима дивимось на нього — очима християнина чи матеріаліста. “Переконання у високому “святому є переконанням, вродженим духові людському, або, точніше сказати, сутністю людського духу, тим, чим дух людський відрізняється від душі тваринної.” Навіть В.Сухомлинський у добу домінування атеїстичного світогляду підкреслював, що “предметом особливої уваги виховання має бути стан духу вихованця”. Образи Павки Корчагіна чи “шолохівського” Давидова мали репрезентувати в той час саме таке поєднання в людині двох начал — матеріального і духовного. [4, с.232]

І сьогодні цю двоєдність сприймаємо як реальність, але з тим лише застереженням, що й духовність може мати різний зміст, бо джерелом її можуть бути різні авторитети. Маємо тут нагадування євангеліста: “Не кожному духові вірте, але випробуйте духів, чи від Бога вони .”

Зараз у педагогіці широко коментуються ідеї народності, розвинуті К. Д. Ушинським, але ми порівняно нещодавно довідалися, що вони спирались на православну віру. Педагог, людина глибоко релігійна, був переконаний у тому, що душа - це основа будь-якої діяльності, що релігія, особливо після скасування кріпацтва, є гарантією моральності народу. Не підлягає сумніву, що відповідно до традиційно-релігійного світогляду визнання Бога і віра в Нього є першою і головною передумовою входження нашої сучасної людини у нову для нас, європейську цілісну систему цінностей, яку суспільство кладе в основу виховання. Костянтин Дмитрович писав: «Є лише один ідеал довершеності, перед яким схиляються всі народності, це ідеал, що його дає християнство. Усе, чим людина як людина може і повинна бути, виражено цілком у божественному вченні, і вихованню залишається тільки раніше всього і в основу всього вкоринити вічні істини християнства. Воно дає життя і вказує вищу цінність будь-якому вихованню...» [2, с.66] Православна духовність визначає, за Ушинським, не тільки нинішнє, а й майбутнє педагогічної науки. Отже, весь виховний процес - моральне, трудове («праця - вільна і відповідна християнській моральності діяльність людини...»), громадянське, фізичне виховання педагог підпорядковував ідеї християнсько-релігійної традиції та практики. Таким чином, ідеї народності у вихованні, тобто збереження й культивування ідентичності тісно пов'язувались педагогом з релігією, яка виступає важливим складником духовності.[2, с.67]

Сучасна наука, практикуючи людину як мікрокосмос, визнає її сутність у постійному русі, духовному перетворенні себе, самовдосконаленні та самовихованні, в актах виходу за свої межі.

У чому полягає зміст духовного самовиховання? У всі часи визнає участь Вищого світу у розвитку особи і одним з важливих завдань вважає формування в дитини добра.

З порівняльної історії релігій усіх народів, яка дає уявлення про духовну Ідею, або концепцію "серця" у вихованні дітей значно поширив видатний український педагог і філософ минулого сторіччя Памфіл Юркевич. Його вчення було спрямоване на розвиток різноманітних якостей духовності у людей. У праці "Серце і його значення у духовному житті людини ..." П. Д. Юркевич вказує на те, що суть людини не полягає в її мисленні, бо "дерево пізнання - це не дерево життя." Сутність людини виринає з пізнання духовного життя - із серця людини. Концепція серця в творах українського філософа розглядалася, як джерело і центр духовного життя людини, а її емоційна природа тією силою, що допомагає у формуванні найголовніших життєвих категорій.

С. Ярмус виділяє категорії Віри, Надії, Любові, які є важливими складовими духовності. Категорія Віри включає релігійну свідомість, знання, чесність, етичність, самовдосконалення, душевні шукання. До категорії Надії входять: впевненість, довірливість, життєрадісність, працьовитість, віра в ідеал. Категорію Любові складають: добродушність, людяність, зичливість, вірність співчутливість допомога іншим, порозуміння.

Духовність розглядається ним як явище динамічне, одвічний процес, зумовлений часом та розвитком людей. Духовність кожної людини повинна підтверджуватися конкретними справами, а не тільки міркуваннями та роздумами. Він вважав, що кожна людина повинна мати якісь духовні цілі, ідеали, вартості. Людина живе певним життям тільки тоді, коли вона одухотворюється, тобто живе не тільки мотивами тіла та емоцій, але й мотивами духу. А ці мотиви, це і є те, що ми називаємо духовністю.[1, с.21]

Спостереження за розвитком нашої сучасної педагогічної думки дають підстави вважати, що освіта повинна змінюватися. Підтверджується це певними спробами «богошукацтва», наприклад, згадаємо дискусію навколо статей В.Корсунського. На цьому детально спинятись не будемо і, зрештою, згадаємо лише тому, що ці пошуки спонукають нас до двох висновків: а) наше сучасне суспільство і наша педагогіка мають визначити для себе Головний Ідеал і відповідну систему цінностей; б) ми повинні повернутися до традиційно-християнських засад освіти і виховання та вслід за Мішелем Малербом визнати, що саме «релігія покликана задовольнити духовні запити людини і суспільства. Таким шляхом розвивалася наша культура в минулому — впродовж багатьох століть до більшовицької історії - і на таких засадах побудована європейська культура. Бо саме релігія “розвиває в людині почуття відповідальності, наше прагнення вносити в життя мир і любов — всіма доступними засобами”.[3, с.79]

Духовне поле суспільства і християнізація освіти покликані взаємодіяти, еволюціонувати у напрямі злагоди, толерантності, співпраці. Цей процес не можна замінити одноразовим актом чи ухвалою. Він мусить бути тривалим і вести до розуміння, що якісь культурні деталі не можуть бути причиною конфесійних чвар, що Бог один і що він є Любов. Звідси і практична потреба мати учителів

з такою підготовкою, яка б не зосереджувала увагу на спірних деталях, а вела до спільного у духовному житті людей. Маємо тут на увазі предмет української духовної культури, а відтак, і співпрацю системи освіти з Церквою, бо жодне відокремлення таку співпрацю не виключає.

У сучасній педагогіці формуванню душі відповідають такі напрями виховання: моральне, розумове, естетичне, громадське, екологічне. Всіх їх досить ґрунтовно розроблено. Але на наш погляд, вони не мають загальної серцевини і духовної основи, що поєднувала б їх в єдина ціле у формуванні цілісної людини.

Як виховати людину, щоб вона досягла високого рівня духовності? Р. Немов, говорячи про вищі риси духовно світоглядного характеру, стверджує, що їх можна виховувати в людини протягом усього її життя.

Аналіз джерел з проблеми духовного виховання свідчить, що в навчально-виховному процесі для розвитку душевно-духовних якостей важливі такі чинники:

- введення спеціального предмету "Основи духовного виховання" для молоді, і відповідно, гуманізація (одухотворення) шкільних предметів, які безпосередньо впливають на формування цілісної людини.

- аналіз душевно-духовних якостей серця, розуму і волі, які слід культивувати на шляху самовдосконалення;

- ознайомлення з різноманітними методами, за допомогою яких можна досягти розвитку цих душевно-духовних якостей.[5, с.322]

Виходячи з того, що виховання - це насамперед "вбирання" у себе кожною особистістю духовної культури рідного народу, його національного духу, буття, а виховання і освіта є найважливішими компонентами культури, яка в усьому світі розвивається національними шляхами, основними напрями розвитку сучасної педагогічної теорії і практики має стати утвердження і розвиток національної системи виховання провідної чесноти культурно-національного відродження.

Для сучасної української сім'ї, як і для суспільства в цілому, характерною є певна ціннісна дезорієнтація, коли духовні цінності та ідеали підмінюються тимчасовими прагненнями, духовні устремління - волею і бажанням досягти успіху за будь-яку ціну. Це негативно позначається на духовному здоров'ї молоді, що виявляється у депресіях, неврозах, суїцидах.

До речі, Україна за рівнем духовності народу займає одне з перших місць у Європі. А це можливе лише тоді, якщо опанувати як одним із найефективніших факторів всенародною єдиною духовністю. Іншого нам не дано. Багатство народу, його високий добробут прийдуть лише через єдність народу. А єдність, в наших умовах, можлива тільки за допомогою духовності. Маючи єдину духовність, будемо мати єдність народу та монолітну державу. Тому не дивно, що у деяких країнах світу, в тому числі й в Європі, вже сьогодні є єдині храми, в яких моляться віруючі будь-якої парафії, конфесії або релігії. Отже, будемо вважати потужним об'єднуючим фактором єдину всенародну Духовність!

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Духовні цінності розвитку особистості// Педагогіка і психологія. – 1997.-№1
2. Ідея народності у вихованні / За творами К.Д. Ушинського / Рідна школа. - 2004, №3, С.66-67.
3. Мосіященко В.А., Задорожна Л.В., Курак О.І. Ушинський про виховання / Історія педагогіки, С.79-92
4. Сухомлинський В.А. Сто порад вчителю. - К.: Радянська школа.,1988. -304с.
5. Епископ Венский и Австрийский Иларион(Алфеев) Православное свидетельство в современном мире: Докладі, інтерв'ю, слова.-СПб.: «Издательство Олега Абышко»,2006. – 416с.

Тетяна Твердохліб

ВИНИКНЕННЯ ЦЕРКОВНО-УЧИТЕЛЬСЬКИХ ШКІЛ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

У кінці XIX століття в систему педагогічної освіти навчальних закладів Православної Церкви Російської імперії увійшли нові освітні установи – церковно-учительські школи. На українських землях їх були одиниці, далеко не кожна єпархія могла похвалитись таким навчальним закладом [2, с. 558]. Точно відомо про функціонування у першій половині 90-х років XIX ст. Почаївської церковно-учительської школи, Києво-Михайлівської церковно-учительської школи, Катеринославської єпархіальної причетницької школи з церковно-учительським курсом, Лубенської братської церковно-